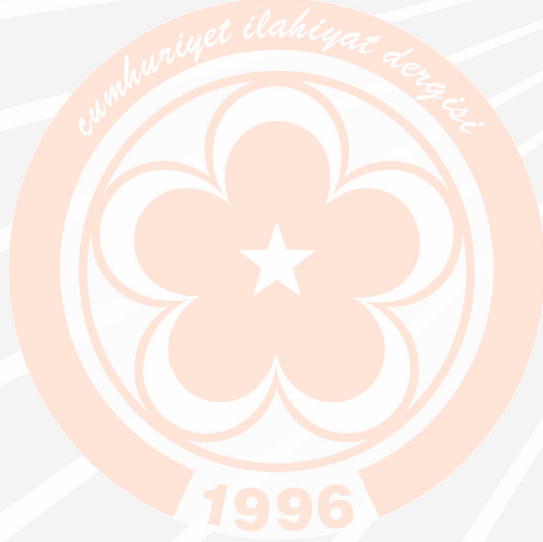

ISSN : 2528-9861
e-ISSN : 2528-987X

cumhuriyet ilahiyat dergisi

*cumhuriyet
ilahiyat dergisi*

*Cumhuriyet İlahiyat Dergisi
Cumhuriyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
58140 Sivas/Türkiye
ilahiyyat.dergi@cumhuriyet.edu.tr
http://dergipark.gov.tr/cuid*

*20-2
2016*

*cumhuriyet theology
journal*

20-2 (2016)

cumhuriyet ilahiyat dergisi 20, sy. 2 (Aralık 2016): 419-423
cumhuriyet theology journal 20, no. 1 (December 2016): 419-423
* Yayın Değerlendirme / Book Reviews *

Kutlu, Sönmez. *Selefilik'in Fikrî Arkapları: İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.

Ali Avcu*

Günümüzde İslam âleminin hızla çift kutuplu bir yapıya doğru gitmesine şahit olmaktayız. Bir tarafta Suudi Arabistan merkezli Vahhabi-Selefi din söylemi. Diğer tarafta ise İran merkezli Şîî söylem. Her iki taraf da yayılcı bir politika izleyerek İslam âleminin diğer coğrafyalarına kendi din anlayışlarını dayatma ve nüfuz alanlarını genişletme gayret ve çabası içerisinde hareket etmekte, bu durum İslami coğrafyanın farklı bölgelerinde ciddi krizlere sebebiyet vermektedir. Bugün gelinen noktada bir Şîî-Sünni çatışmasının imkânından bahsedilmektedir.

Kuşkusuz İslam âleminin bu noktaya gelmesinin farklı sebeplerinden bahsedilebilir. Nitekim konunun uzmanları bu sebepler üzerinde kafa yormakta ve çözüm önerileri üretmeye çalışmaktadırlar. Meselenin siyasi olduğu kadar dini bir vechesi de bulunduğu için sadece siyasi çözümler üzerinde kafa yormak ve politik birtakım önlemler almak sorunu ötelemekten başka bir sonuç doğurmayacaktır. Zira yaşanan problem siyasal bir zeminde görünür hale gelmiş olsa da onu tetikleyen asıl unsur birtakım dini saiklere dayanmaktadır. Dolayısıyla sorunu tetikleyen din anlayışları üzerinde kafa yorup bu din anlayışlarının Müslümanların birlik ve bütünlüğüne zarar vermeyecek bir noktaya evrilmesini sağlamadan meseleye kalıcı bir çözüm bulunamayacağı aşikârdır.

İslam'da ortaya çıkan hiçbir mezhep boşlukta doğmamış, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve benzeri birtakım sebeplerin sonucu olarak

---

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı.
Associate Professor, Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Department of History of Islamic Sects.
Sivas/Turkey (aliavcu@hotmail.com).

ortaya çıkmıştır. Bugün çift kutuplu yapının taraflarından birisi olan Selefilik de sadece batının desteği ya da başka bazı nedenlerle bir anda ortaya çıkmış bir hareket olarak düşünülmemelidir. Geriye doğru gittiğimizde hareketin fikri ve dini temellerinin oldukça eskiye dayandığını, hatta İslam'ın ilk dönemlerine kadar gittiğini görmekteyiz. Kuşkusuz Selefiliğin Asr-ı Saadet döneminde kurumsallaştığını iddia etmiyoruz. Ancak selefi zihniyetin arka planının İslam'ın ilk dönemlerine kadar gittiğini ve Selefiliğin bu arka plandan beslendiğini görmek durumundayız.

İslam'da ortaya çıkmış pek çok mezhebî kavramda olduğu gibi Selefilik kavramının da iki önemli boyutu vardır. Bunlardan birincisi kavramın sosyopolitik anlam dünyasına işaret ederken, ikincisi itikadî boyutunu içermektedir. Bugün Selefilik dediğimiz yapı bir yönüyle sosyopolitik bir hareket olarak karşımıza çıkmışken, hareketin sosyopolitik duruşunu tetikleyen itikadî bir yönü olduğu da dikkatlerden kaçmamalıdır. Dolayısıyla Selefiliği sadece sosyopolitik bir hareket olarak değerlendiremeyeceğimiz gibi salt itikadî bir ekol olarak da göremeyiz. Hareketin her iki boyutunu da birlikte değerlendirmek mecburiyetindeyiz.

Bütün İslam mezheplerinde olduğu gibi Selefiler de kendi tarihlerini Hz. Peygamber dönemine kadar götürerek hareketlerine meşruiyet sağlama gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu çerçevede onlar kendi tarihlerini Vahhabilik, İbnü'l-Cevzî, İbn-i Teymiye, Ahmet b. Hanbel, Ehl-i Hadis ve selef âlimleri kanalıyla Hz. Peygamber'e dayandırmaktadırlar. İddia edilen bu çizginin Selefiliğin arka planı olup olmadığına ya da bu çizginin selefi din anlayışını ne oranda temsil ettiğinin açığa çıkarılması Selefiliğin doğru anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Bugün bu bağlantıyı inceleyecek nitelikli çalışmalara ihtiyaç vardır.

Selefiliğin bu tarihi arka planla irtibatının, yukarıda işaret ettiğimiz iki açıdan, yani sosyopolitik ve itikadî yönlerden ele alınarak değerlendirilmesi sağlıklı neticelere ulaşmak açısından oldukça önemlidir. Sosyopolitik tavırları açısından baktığımızda bu tarihi arka planla Selefilik arasında önemli bir ayrışmanın olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Bugün selefi hareketlerin geneli, kurulu düzene ve mevcut siyasal iktidarlara karşı tepkisel bir dini söylemi savunmaktadırlar. Selefiler'in özellikle cihadi kanadı, kendi din anlayışlarını kabul etmeyen bütün din yorumlarına karşı çıkararak onların müntesiplerini genellikle kâfir olarak değerlendirmekte ve kanlarını helal saymaktadır. Oysa İbn-i Teymiye de dâhil olmak

üzere kendi arka planları olarak takdim ettikleri kişi ya da gruplar genel olarak mevcut iktidarı meşru gören itaatkâr bir çizgiyi savunmaktadırlar. Bu çizginin iktidarla ilişkisini ortaya koyması açısından Ahmet b. Hanbel'in duruşu oldukça önemlidir. O, zalim bile olsa devlet başkanına itaati emrederek tepkisel bir din anlayışına karşı çıkmıştır. Başta selef âlimleri olmak üzere Selefilik'in arka planı olarak takdim edilen şahıs ve hareketler de genel olarak bu çizgidedirler.

Selefilik bugün sosyopolitik duruşları açısından cihadi ve Suudi Selefilik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan cihadi çizgide olanlar sosyopolitik olarak İbn Hanbel çizgisinden tamamen ayrılıp tepkisel bir tavır geliştirmişlerdir. Suudi Selefilik ise sosyopolitik duruşu açısından Ahmet b. Hanbel çizgisine daha yakın ise de onlar da belli noktalarda bu çizgiyi aşan bir tavır içerisine girmişlerdir.

Selefi hareket, her ne kadar onların ana görüşlerini kabul etse de itikadî olarak da devamı olduğunu iddia ettiği şahıs ve hareketlerden farklılaşarak daha sert ve dar bir din anlayışı geliştirmiştir. Onların itikadî alanındaki en temel ayrılık noktaları tekfirci ve dışlayıcı bir din anlayışına yönelmeleri olmuştur. Bağlı olduklarını iddia ettikleri gelenek "Ehl-i Kible tekfir edilemez" düsturuna sahipken Selefiler tekfirci bir din anlayışını benimseyerek kendileri gibi düşünmeyen hemen her din yorumunu küfür ve şirkle itham etmişlerdir. Böylece onlar, bir anlamda kendi din anlayışlarını mutlaklaştırarak dinle özdeşleştirmişlerdir. Bu ayrışma doğal olarak onları dışlayıcı bir din anlayışına götürmüştür ki bu tavır da bağlı olduklarını iddia ettikleri geleneklerle onları ayırtmaktadır. Selefiler'in, Müslümanların 1400 yıllık birikimini ret ve inkâr ederek kelam, mezhepler, tasavvuf ekolleri ve benzeri kurumsallaşmış yapıları bidat olarak görmeleri genel olarak mensubu olduklarını iddia ettikleri çizginin ötesinde iddialardır.

Öte yandan Selefi hareketlerin itikadî olarak bir uzlaşma içerisinde olduklarına ve kendi aralarındaki farklılıkların daha ziyade sosyopolitik temeller ve hedefler noktasında ortaya çıktığına da işaret etmek gerekir. Diğer yandan onlar selefi öğretinin ana ilkelerinde ve epistemik temellerinde uzlaşsalar da detaylarda farklılaşabilmekte; dışlayıcı ve tekfirci din anlayışlarının bir sonucu olarak detaylarla ilgili bu farklılıklarından hareketle birbirlerini tekfir edebilmektedirler.

Selefiler'e göre ana ilkelerinde uzlaştıkları öğretilerinin kaynağı Kur'an, sünnet ve ilk üç neslin (selef) âsârıdır. Bunlar Ehl-i Hadis adı verilen çevrelerde toplanıp sonraki nesillere aktarılmış, daha sonra Ahmet b. Hanbel, İbn-i Teymiye, İbnü'l-Cevzî çizgisi bu rivayetçi din anlayışını devam ettirerek sonraki nesillere aktarmıştır. Selefilik'in kurucusu ve önderi olan Muhammet b. Abdülvehhab kendi din anlayışını bu çizgiye oturtmuştur. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Muhammet b. Abdülvehhab çizgisinde ortaya çıkan Vahhabi/Selefi din anlayışının önceki gelenekle ciddi farklılıkları vardır. Ancak her şeye rağmen Selefiler'in din anlayışlarının ve epistemik temellerinin ortaya çıkmasında bu geleneklerin önemli bir etkisi vardır. Bu nedenle Selefilik'in doğru anlaşılabilmesi için bu arka planın iyi araştırılması gerekmektedir. Bu yönde yapılacak araştırmalar onların beslendikleri kanalları ortaya çıkaracak, böylece bir taraftan selefi din anlayışının meşruluğu iddialarının realitede karşılığının olup olmadığı açığa çıkacak, diğer yandan selefi zihniyetin açığa çıkarılmasına katkıda bulunacaktır.

Sayın Kutlu'nun çalışması Selefilik'in özellikle öğretiy boyutunda anlaşılabilmesi ve bu arka planla irtibatının ortaya çıkarılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Zira eser selefi zihniyete kaynaklık eden Ehl-i Hadis geleneğini özellikle amel-iman ilişkisi bağlamında ele almaktadır. Daha önce *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler Hadis Taraftarlarının İman Anlayışı Bağlamında Bir Zihniyet Analizi* adıyla Kitâbiyât yayınları arasından 2000 yılında basılan eser, güncel bir sorunun arka planının aydınlatılması açısından tanıtılmaya değer bir nitelik arz etmektedir.

Kutlu'nun eseri üç bölümden oluşmaktadır. Yazar birinci bölümde hadis taraftarlarının ortaya çıkış süreçlerini ele almıştır. İkinci bölümde onların iman anlayışlarıyla ilgili detaylı bir bilgi veren yazar, üçüncü ve son bölümde iman anlayışlarının değerlendirmesine yer vermiştir.

Yazar birinci bölümde hadis taraftarlarının, rey taraftarlığının zıddı olarak kendilerini konumlandıklarına işaret eder. Buna göre daha çok Arap olmayan kitleler (mevali) tarafından geliştirilen rey taraftarlığı, dini metni akıl süzgecinden geçirerek kültürel farklılıklara alan açmaya çalışan bir din anlayışını merkeze almıştır. Buna karşı daha çok Medine merkezli olarak geliştirilen, korumacı bir refleksle hareket eden ve daha ziyade Arap kökenli olarak ortaya çıkan diğer bir anlayış ise zamanla Ehl-i Hadis

olarak ön plana çıkmıştır. Bunlar dini anlamada aklın alanını mümkün olduğunca daraltarak rivayet merkezli bir din anlayışını öne çıkarmışlardır. Bu çerçevede sünnet ve âsâr vurgusu yapılarak din bunlardan ibaret görülmüştür.

Yazar ikinci bölümde hadis taraftarlarının iman anlayışlarını ana hatlarıyla ortaya koymuş ve bu konudaki görüş farklılıklarına yer vermiştir. Yazara göre hadis taraftarları ameli imanın bir cüzü sayma konusunda hemfikirdirler. Ancak onlar konunun detaylarıyla ilgili bazı farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bu farklılıklar imanla İslam'ın aynı olup olmadığı, dinden çıkarılan amellerin hangileri olduğu, imanın şubelerinin sayısı ve imanla büyük günah ilişkisi gibi hususlarda toplanmaktadır.

Kutlu üçüncü bölümde öncelikle *Kitâbu'l-Îmân* adı altında Ehl-i Hadis çevrelerinde yazılan eserlerde iman konusunun ele alınış tarzını işlemiş; daha sonra onların iman nazariyelerinin bilgi kaynaklarına işaret etmiştir. Ardından hadis taraftarlarıyla rey taraftarları arasında iman konusunda çıkan ihtilafları şehir şehir ele almıştır. Burada 13 farklı şehri inceleyen yazar, iki grup arasında iman konusunda ciddi tartışmaların olduğunu somut örnekler üzerinden göstermiştir. Yazar kitabın sonuna koymuş olduğu tablo ve eklerle konunun somut bir şekilde aydınlatılmasına ciddi bir katkıda bulunmuştur.

Sonuç olarak Kutlu'nun çalışması Selefilik itikadî arka planının aydınlatılması ve doğru anlaşılması açısından oldukça önemli ve yararlıdır. Aynı zamanda eser, Ehl-i Hadis zihniyet yapısını aydınlatmak üzere yapılmış öncü çalışmalardan birisidir. Diğer yandan, Sayın Kutlu'nun çalışması Ehl-i Hadis geleneğinin ve zihniyetinin erken dönemini esas almış ve bu dönemle ilgili birtakım sonuçlara ulaşmıştır. Aynı zihniyetin sonraki yüzyıllardaki gelişim, değişim ve dönüşüm süreçlerinin aydınlatılabilmesi için benzer çalışmalara şiddetle ihtiyaç vardır. Mezhepler durağan yapılar olmadıkları için sosyal çevreye ve zamana bağlı olarak değişip farklı tezahürler ortaya çıkarabilmektedirler. Bu farklılaşma süreçlerini sağlıklı bir şekilde aydınlatmadan zihniyetin günümüzdeki temsilcilerini doğru bir şekilde anlayabilmek tam olarak mümkün olmayacaktır.